

O súčasnej tvorbe historikov a nehistorikov o dejinách.

Prof. PhDr. Ferdinand Uličný, DrSc.

Vážený predsedajúci, kolegyne, kolegovia,

vypočuli sme si početné aj dlhé príspevky o spoločenských peripetiách, s ktorými sa úspešne alebo neúspešne boria súčasní historici. Aj to sú dôležité okolnosti, v ktorých naši historici skúmajú, opisujú a publikujú nadobudnuté poznatky a názory o dejinách. Ja sa však pokúsim o kritický pohľad aspoň na niektoré súčasti tvorby historikov aj amatérov za posledné štyri roky.

Je užitočné a potešiteľné, že nedávno zosnulý kolega Vincent Sedlák ako editor ešte stačil úplne pripraviť publikovanie Monumenta Vaticana Slovaciae, Trnava-Romae, 2008.

Rovnako teší, že mladí historici Vladimír Rábik a Miloš Marek editorsky pripravili ďalšie dva zväzky.

Smutným faktom však zostáva, že z nejasných, ale sotva ospravedlniteľných príčin nevyšiel tretí zväzok slovenského diplomatára, ktorého prvé dva zväzky editorsky pripravil Richard Marsina. Som presvedčený, že pokračovanie v diplomatári, hoci jedným zväzkom by malo neporovnateľne väčšiu vedeckú hodnotu a úžitok, ako niekoľko zväzkov prekladu stredovekých listín do slovenčiny, ktoré boli nedávno publikované. V tomto je potrebná, ba nevyhnutná rýchla a radikálna náprava. Ad fontes in origine.

Jesenský, M. – Matula, P.: Po stopách templárov na Slovensku. Bratislava : Goralinda 2008.

Dvojica mladých historikov M. Jesenský a P. Matula sa podujala odborne preskúmať prítomnosť a pôsobenie mníchov templárov na Slovensku. Stanovili si úlohu rozriešiť otázku existencie templárov na Slovensku. Treba najprv pripomenúť, že o pôsobení templárov na Slovensku v 12. až 14. storočí staršie generácie profesionálnych historikov nenašli spoľahlivé písomné informácie z uvedeného obdobia, preto prítomnosť templárov na Slovensku neopisovali, pričom ich stroho alebo mlčky pripúšťali. Treba zdôrazniť, že najnovšie výskumy historikov nepriniesli pozitívne poznatky o kláštoroch a pôsobení templárov na Slovensku.

M. Jesenský a P. Matula v ich knižke však nezohľadňujú poznatky profesionálnych historikov, ktorí s vedeckou kritikou skúmajú a vnímajú dobové informačné pramene, ale ponúkajú čitateľom domnienky o pôsobení templárov na Slovensku. Konkrétne v Liptove s templármi spájajú napr. Kostol sv. Martina v Martinčeku, Kostol Panny Márie v Liptovskej Mare, aj hrad Likavu. Oživujú tak názory amatérskeho liptovského historika Š. M. Hýroša, ktorý však v knižke o dejinách hradu Likava, vytlačenej v roku 1876 písal len o možnej, nie však o skutočnej, dokázanej prítomnosti templárov v strednom Liptove.

Obaja autori chtiac-nechtiac oživujú a udržiavajú dávne domnienky, takže z vedeckého hľadiska šíria omyly a mýty o časti dejín Liptova v stredoveku. Stopovanie templárov na Slovensku bolo márnym úsilím aj prácou oboch spoluautorov. Lebo doteraz nie je známy ani jeden priamy doklad o kláštore, resp. o činnosti templárov z kláštora na Slovensku.

Sekela, V. – Jáger, M. (zost.): *Dejiny Michaloviec. Košice : TypoPres Košice pre Mestský úrad Michalovce, 2007.*

Spolu 22 autorov s vysokoškolským vzdelaním napísalo rozsiahlu monografiu o dejinách Michaloviec od praveku takmer po súčasnosť. Podľa svojej odbornosti, úrovne a skúsenosti sa podujali opísať čo najviac súčastí života Michalovčanov, najmä ako mešťanov. Mali možnosť kriticky prevziať a osvojiť si poznatky predchádzajúcich bádateľov, prípadne ich doplniť a vlastné poznatky a názory. Mimoriadne rozsiahly text (90 AH) nasleduje v troch častiach a v rámci nich v 15 kapitolách a v podstatne početnejších podkapitolách. Chronologické členenie, často v rozpätí niekoľkých rokov či desaťročí spôsobilo, že kniha je neprimerane členitá a opisované súčasti života nevhodne rozkúskované do primnohých časových úsekov. Čitateľ má pred sebou technicky komplikovanú lektúru. Ak bola obsahová štruktúra a členenie knihy zámerom zostavovateľov, tí preukázali vlastnú neodbornosť, neskúsenosť aj svojvoľnosť. Ak také texty predložili samotní autori, v takom prípade zostavovatelia neuplatnili právo a povinnosť, aby texty autorov mali takú štruktúru, ktorá čitateľom poskytne pravdivé a ľahko prístupné ucelené informácie o určitých súčastiach života Michalovčanov počas dlhých či najdlhších úsekov.

Nedôslednosť zostavovateľov spôsobila, že texty autorov neprešli obvyklým lektorským či oponentským procesom. Tí by zaiste upozornili na prílišné štrukturalizovanie knihy do neodôvodnených časových úsekov; možno by upozornili aj na neúplnosť citovanej literatúry v časti I. a II.; tiež na vedecky nezdôvodnený vodný či mestský hrad v priestore neskoršieho kaštieľa; nejednoznačné sociálne, právne, národnostné zaradenie obyvateľov v 17. – 18. storočí; že väčšina autorov prepísala obsah dobových písomností, čím neprimerane zaťažila texty, prípadne iné nedostatky či nedôslednosti.

Lokálpatriotizmus zostavovateľov aj vedenia mesta sa prejavil aj v tom, že Michalovce majú podstatne rozsiahlejšiu knihu, ako iné zemplínske mestá.

Dvorský, P. – Dzuriak, K. – Svrček, P. – Šavrnok, J. – Maga, J. (zost.): *Ružomberok. Monografia mesta. Banská Bystrica : Štúdio Harmony 2009.*

Kniha o dejinách mesta Ružomberok je výsledkom bádateľského a spisovateľského úsilia spolu 40 členov autorského kolektívu. Taký veľký počet spoluautorov sa doteraz nepodieľal na žiadnej knihe o dejinách mesta na Slovensku. Ešte prekvapivejšie však je, že len piati spoluautori sú profesionálni historici, takže plná väčšina spoluautorov má vysokoškolské vzdelanie technického, prírodovedného a iného smeru. Títo sú v ich dejepisných zámeroch amatéri.

Zostavovateľmi knihy sú piati vysokoškolskí vzdelanci, z nich len dvaja sú historikmi. Koncepciu monografie vypracovala Ľubica Škrinarová, ktorá nenapísala do knihy žiadny text, ale je autorkou grafického dizajnu knihy.

Knihu tvorí deväť tematických častí, napr. História, Hospodárstvo, Cirkev, Školstvo a v rámci nich desiatky kapitol. Tematické hľadisko je doplnené časovým hľadiskom jednotlivých storočí. Členením podľa storočí sa zostavovatelia, prípadne aj pôvodkyňa koncepcie, držali vzoru brožúry Ivana Houdka z roku 1934 (!). Vznikol tak komplikovaný a žiaľ neprehľadný sled opisu rozličných súčastí života Ružomberčanov a Ružomberka od začiatku 14. storočia do roku 1989.

Z hľadiska vnútorného tematického usporiadania knihy, teda jej obsahovej skladby je kniha ojedinelá, takmer zmätočná. Amaterizmus Ľ. Škrinarovej sa teda pri zostavovaní knihy o dejinách Ružomberka výrazne prejavil, žiaľ, v neželateľnej podobe.

Štyridsať autorov napísalo niekoľko desiatok tematicky rozličných kapitol, opisujúcich mnohé súčasti života Ružomberčanov v dávnej aj nedávnej minulosti. Príspevky niektorých autorov (napr. P. Vitek, K. Dzurjak, Ľ. Michalko) majú charakter odborných textov, poskytujú zväčša nové poznatky. Niektorí autori (napr. J. Chmeľová, P. Dvorský) svoje príspevky zostavili na základe staršej vedeckej literatúry, majú teda kompilačný charakter.

Všetky časti a kapitoly knihy nemajú priame vedecké odvolania na dobové pramene, prípadne na diela starších autorov. Len v záverečnej časti knihy sú súpisy literatúry podľa tematickej príslušnosti. Z vedeckého hľadiska je kniha súborom odborných článkov, preto má charakter popularizačnej publikácie. V žiadnom ohľade ju z odborného hľadiska nemožno považovať za vedeckú monografiu, hoci sa ona za monografiu hlási v súčasti vlastného názvu.

Pri znalosti a rešpektovaní súčasných požiadaviek na monografické historické dielo bolo možné aj s tým autorským kolektívom napísať a čitateľom poskytnúť modernejšie zostavenú knihu s vyššou odbornou úrovňou všetkých príspevkov. Pravda, aktívnejší a prísnejší mohli byť aj odborní recenzenti, najmä profesionálni historici R. Holec a V. Múcska pri posudzovaní rukopisov všetkých autorov. Samotná kniha na prvý ohľad pôsobí dôstojne. Je nielen krásna, ale aj ťažká.

Vychádzajúc zo všeobecne osvedčenej, uznávanej a platnej zásady či požiadavky, že nové vedecké monografie a štúdie sú pre odborníkov a čitateľov vôbec prínosné aj podnetné len v prípadoch, že poskytujú nové a úplnejšie poznatky a názory ako staršie publikácie možno o uvedených monografiách povedať nasledovné. Texty o stredovekom vývoji sú takmer úplne závislé na nedávnej literatúre, ba majú až kompilačný ráz. Texty o novovekom a najnovšom období sú originálne. Avšak ich vedeckú hodnotu preveria až ďalšie výskumy a bádatelia. Potešiteľné je, že obe knihy o mestách napísali zväčša miestni historici, čo je dôsledok nebývalého nárastu počtu a pôsobenia archivárov, múzejníkov aj iných vzdelancov v oboch mestách.

Po kritike obsahovej skladby oboch kníh si dovoľím poukázať na vlastný zámer, ktorý som uplatnil pri tvorbe monografie o dejinách Liptovského Mikuláša, publikovanej v roku 2006. Kniha má funkčnejšiu, účelnejšiu, produktívnejšiu štruktúru s dominantnosťou tém o rozličných a početných súčastiach náplne života obyvateľov v dlhom časovom období.

Machala, D.: Slovenská vlastiveda III. Žilinská župa. Martin : Vydavateľstvo Matice slovenskej 2010.

Vydavateľstvo Matice slovenskej v Martine sa podujalo vydať sériu kníh o slovenskej vlastivede. Tretí diel série má spresňujúcu časť názvu Žilinská župa. Jeho autorom je publicista Drahoslav Machala. Pri jeho pomenovaní mal autor na mysli nepochybne jestvujúci administratívny vyšší územný celok, teda Žilinský samosprávny kraj, ktorý svojvoľne pomenoval Žilinská župa. To je však zavádzajúci výmysel autora, lebo Žilinská župa nikdy nejestvovala a nejestvuje ani dnes.

Kniha poskytuje čitateľom vlastivedné poznatky aj o takmer celom Liptove, tematicky o prírodnom prostredí, kultúre, osobnostiach a pod., aj o dejinách liptovských dedín a miest. Čo

o tejto časti dejín Liptova autor pospisoval, je niekedy prekvapivé až neuveriteľné. Napr. začiatky Ružomberka spojil so zaniknutou dedinou Revúca, píše o údajnom, avšak vedecky nezdôvodnenom pôsobení mníchov templárov v Liptove i tiež, že dedinu Bešeňovú vraj založili Pečenehovia, o pôvode Liptovského Mikuláša napísal niekoľko nezmyselných viet, dedina Paludza vraj mala názov od latinského slova palus – močiar, pôvod dediny Liptovský Ján spojil s blízkym kopcom Veratín. Keďže D. Machala nie je odborne vzdelaním a tvorivým historikom, opísal bez kritického hodnotenia rozličné poznatky a názory starších bádateľov aj amatérov, nedopracoval sa však k vedeckej literatúre z 20. storočia. Bližší mu boli popularizátori a amatéri ako profesionálni historici Liptova, napr. A. Húščava, P. Ratkoš, F. Uličný, J. Benko, ktorých mlčky obišiel a ich diela neuviedol do súpisu použitej literatúry. Výsledkom jeho textu o dejinách je zmes pravd, omylov a mýtov. Ako sa v tom informačnom chaose má zorientovať neodborník, to je záhada. Kniha je však určená najmä širšej slovenskej verejnosti, ktorá má len bežné stredoškolské vzdelanie. Vynára sa nástočivá otázka: z akých dôvodov iniciátor a sponzor Slovenskej vlastivedy vybral publicistu D. Machalu za zostavovateľa knihy o Žilinskom samosprávnom kraji? Je však zrejmé, že odborné hľadisko vtedy vôbec nezavážilo. Je to občiansky škodlivý jav v súčasnej slovenskej kultúrnej politike a praxi.

Kolegyne a kolegovia. Dovoľujem si aj pri tejto príležitosti upozorniť na nepríjemný jav, ktorý sa vyskytuje najmä u mladých historikov, hoci dosiahli akademické tituly (napr. PhD.) aj vedecké hodnosti (DrSc., prof.). V ich textoch sa nachádzajú rozsiahle časti, v ktorých citujú pramene a interpretujú ich, avšak neuvádzajú nálezcov a uznávaných interpretov, a ak, tak neskôr pri málo významných príležitostiach. Taká prax je nebezpečne blízka plagiátorstvu a kompilátorstvu, ktoré sú prejavom odbornej nedostatočnosti a morálneho úpadku autorov. Nazdávam sa, že najmä historici – pedagógovia by na takéto prejavy mali primerane, ale dôsledne reagovať a následne profesionálni historici pri kritickom posudzovaní a vnímaní autorov takých neželaných textov.

Prosím Vás, vnímajte a prípadne prijmite moje poznámky a návrhy ako prejav môjho dlhého, ale ešte trvajúceho úsilia o všestranný rozvoj vedeckej tvorby pri poznávaní a opisovaní rozličných súčastí náplne života Slovákov a Slovenska v dávnej aj nedávnej minulosti.